

Angel v slovenskih barvah zabode zmaja z ducejevim obrazom - Tone Kralj je s fresko napovedal zmago nad fašizmom in nacizmom

Hitler in Mussolini v primorskih cerkvah

V več primorskih cerkvah, ki jih je v času druge svetovne vojne poslikal Tone Kralj, lahko še vedno najdemo obraze italijanskega duceja Benita Mussolinija, nemškega firerja Adolfa Hitlerja in fašističnega politika, ki je vodil invazijo na Reko, pesnika Gabrieleja D'Annunzia.

Tone Kralj (1900-1975), ekspresionistični slikar, ki ga v osrednji Sloveniji zaradi modernosti niso sprejeli, je na Primorskem poslikal več kot 40 cerkva. V času fašizma, ko je bila večina primorskih umetnikov prisiljena umolkneti ali se izseliti v Jugoslavijo, je Kralj zelo jasno izrazil svoj protest zoper italijanski in nemški imperalizem.

Slikar se fašistov ni bal in je že pred drugo svetovno vojno, še bolj pa med njo, to očitno pokazal. To velja za več poslikav, od katerih so nekatere razmeroma znane, nekatere pa še skoraj povsem nezaznane.

Hudič z ducejevo glavo

Pisalo se je leto 1934. V Nemčiji je kancler Adolf Hitler postal še vodja države (firer). Na Primorskem pa so bila do takrat ukinjena že vsa slovenska kulturna društva, prepovedana je bila slovenščina v cerkvah, mnogi zavedni Primorci pa so bili v zaporih in konfinaciji. Takrat je **Jože Abram**, župnik v vasi Pevma v današnjem zahodnem predmestju Gorice, povabil k sebi slikarja Toneta Kralja. Znani planinec, pisatelj, dramatik in prevajalec Abram je Kralju zau-

pal poslikavo cerkve sv. Silvestra, ki je bila na novo zgrajena po prvi svetovni vojni. Kralj je upodobil mučenje prvih kristjanov, kar so domačini lahko povezali s svojim narodnostnim trpljenjem. Da je to res, priča droben detajl, ki ga le malokdo opazi. Gre za veliko sliko nadangela Mihaela, ki je dolgi ostri križ zasadel v hudičev hrbet, medtem ko se ta s kremplji oklepa Zemlje. Če obraz hudiča, ki je obrnjen na glavo, dobro pogledamo, bomo kljub diabolčnim ušesom in rožičkom prepoznali podobo **Benita Mussolinija**.

Na severnem delu Primorske, na Šentivški Gori, je Kralj leta 1941, ko so tri okupacijske sile razkosale Slovenijo, poslikal župnijsko cerkev. Nad korom, na malce težje opaznem mestu, je upodobil bičanje sv. Vida, ki ga vodi in nadzoruje mučitelj v značilni pozi italijanskega duceja. Slednji je namreč zelo rad sčel srajco in do pasu gol poprijel za kako kmečko opravilo. O njegovi vnemi in mišičastem telesu so italijanski mediji seveda zvesto poročali.

Hitler križa Kristusa

Istega leta je Kralj začel opremljati in slikati tudi v župnijski

Foto: Tino Mamić

Znamenita stropna freska v Soči v dolini Trente je nastala pred koncem druge svetovne vojne. Pod nogo "slovenskega" angela se v smrtnem krču zvija zmaj s tremi glavami: nacistično orlovo, fašistično volkovo in Mussolinijevo, obdano z japonskim soncem.

cerkvi v Slivju v Brkinih. Tja ga je povabil narodno zavedni in preganjani župnik **Viktor Berce**. V njej najdemo največ upodobitev takratnih okupatorskih voditeljev. Najbolj v oči bode podoba **Adolfa Hitlerja**, ki kot rimski vojak

pomaga dvigati Kristusa na križu. Najdemo ga okroglem reliefu 11. postaje križevega pota, pa tudi na naslednjih dveh postajah. Poleg značilne prečke in brčic malce komično delujejo tudi njegove irhaste hlače. Komičnost in grotesknost je sicer opaziti tudi v drugih Kraljevih križevih potih, ko na ta način upodablja Kristusove mučitelje.

Zgovorna je tudi prva postaja slivskega križevega pota. Pilat obsodi Kristusa na smrt. A slivski Pilat, pod čigar prestolom se skriva orel, ima obraz Mussolinija.

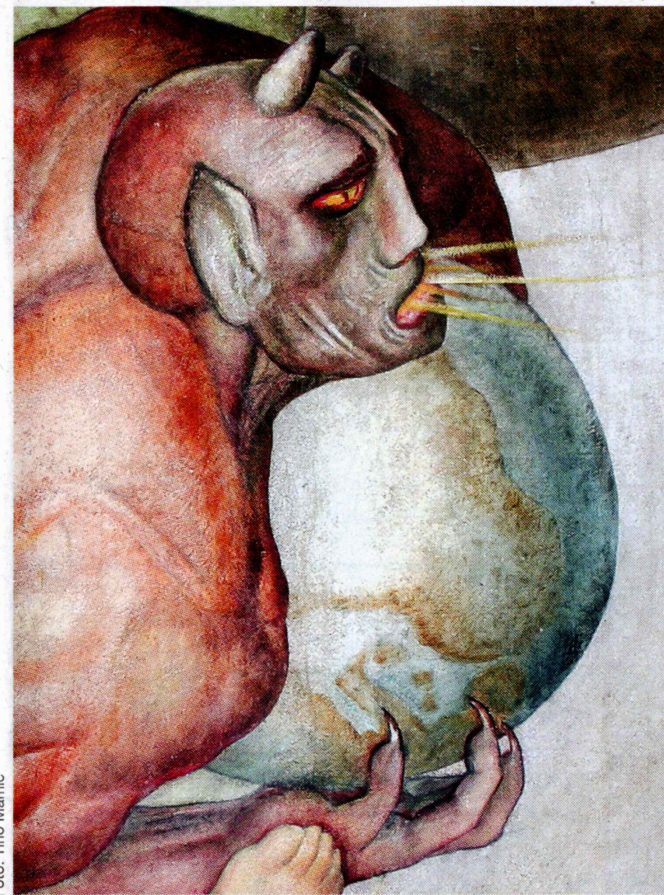

Foto: Tino Mamić

Natančnejša fotografija zveri, obrnjena na glavo, kaže krempe, ki se zariva čez ozemlje Primorske. Na zabrisanem zemljevidu lahko prepoznamo obrise Jadranskega morja, italijanskega škornja, Sicilije, Sardinije in Korzike. Poteze hudičevega obraza brez dvoma kažejo na Benita Mussolinija.

Slovenski angel premaga nacifašistično zver

Verjetno najbolj znan primer Kraljevega upodabljanja Mussolinija pa je ob zgornjem toku reke Soče. V dolini Trente so slikarja takoj po prihodu laških soldatov pritekli posvariti domačini, da se je skril na varno v gozd. Kralj je ustvarjal v naglici, da ga italijanski vojaki ne bi prej odkrili. Žal je ravno naglica kriva tudi za drugo tehniko slikanja fresk, ki ni tako obstojna. Mnoge kraljeve freske je zato že dobro najedel zob časa.

V cerkvi v kraju Soča je upodobil slovenske in slovanske svetnike (tudi Barago in Slomška), na osrednjem delu stropa pa nadangela Mihaela, odetega v barve slovenske trobojnice, ki prebada troglavega zmaja. Ena glava nosi podobo Mussolinija, obdano z žarečim soncem, simbolom Japonske, druga nemškega nacističnega orla in tretja rimskega in kasneje fašističnega orla. Slika je nastala leta 1944, v predzadnjem letu vojne, in je zanimiva umetniška napoved končne zmage zaveznikov nad silami osi trojnega pakta Rim-Berlin-Tokio.

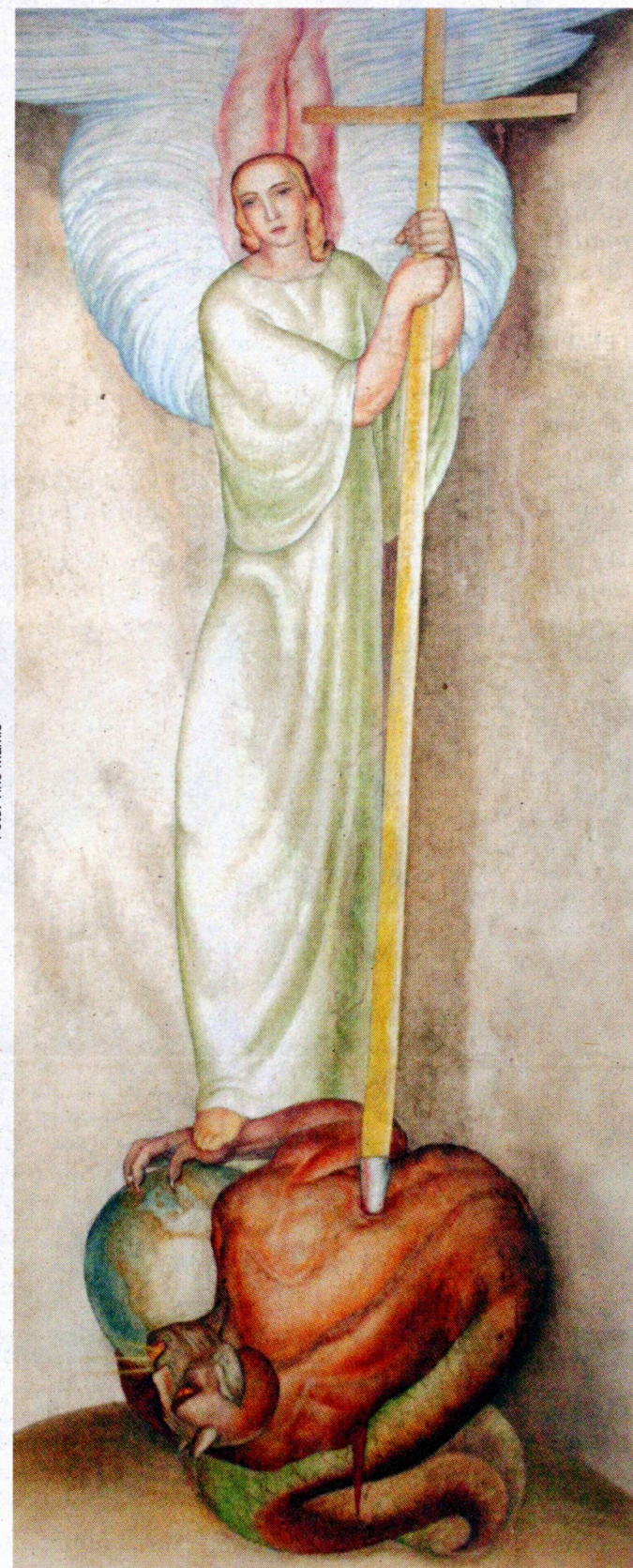

Foto: Tino Mamić

Nadangel Mihael je zapičil križ - sulico v zver, ki ima telo kače, hudiča in Mussolinija. Pohlepno se ovija okoli zemeljske krogle in steguje kremplje po Evropi.

Nadangel Mihael je zapičil križ - sulico v zver, ki ima telo kače, hudiča in Mussolinija. Pohlepno se ovija okoli zemeljske krogle in steguje kremlje po Evropi.

Med mnogimi obrazy, ki še nastopajo na Kraljevih poslikavah primorskih cerkva, bi utegnili najti še kakšno znano figuro. Tovrstno delo pa je zamudno zaradi majhnih obrazov na križevih potih, še bolj pa zaradi poškodb. V prihodnji Soboti bomo predstavili Kraljeve upodobitve ducejevega duhovnega voditelja, razvpitega pesnika in osvajalca Reke **Gabrieleja d'Annunzia**. **TINO MAMIĆ**

Umetnikova izjemnost

Opisali smo najbolj znane primere Kraljevega "političnega" slikanja. Posebej na križevih potih pa bomo tudi drugod zelo hitro našli celo vrsto fašističnih simbolov z negativnim predznakom, s čimer je Kralj na izviren način bil boj proti potujčevanju Primorske. Njegova umetniška dela so zato pomembna kot svojevrsten dokument težkega zgodovinskega obdobja, ko je velik del Slovencev trpel pod fašističnim škornjem. Kraljeva dela so zaradi ohranitve zgodovinskega spomina velikega pomena za Primorsko in vso Slovenijo. Umetnostna zgodovinarica **Verena Koršič Zorn** pravi, da je poslikava toliko cerkva na narodnostni meji nekaj izjemnega tudi v svetovnem merilu.

Cinični nasmeš razgaljenega in razkoračenega duceja, ki nadzoruje bičanje sv. Vida (župnijska cerkev v Šentiviški Gori)

Figura rimskega vojaka na 11. postaji križevega pota v Slivju spominja na Adolfa Hitlerja: prečka, brčice in irhaste hlače

Pilat z ducejevim obrazom med obsodbo Jezusa na smrt na medaljonu prve postaje križevega pota v Slivju